

Generations' Lifestyle and The Corona Pandemic, Changes and Consequences with an Emphasis on Leisure Time

Forouzandeh Jafarzadehpour, Associate Prof. Dept. of Youths and Inter-Generational Relationships, Institute for Humanities and Social Sciences in ACECR, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Email: fjafarzadehpour77@gmail.com

Mohammad Javad Chitsaz, Assistant Prof. Dept. of Sociology, Institute for Humanities and Social Sciences in ACECR Tehran, Iran. Email: j.chitsaz@gami.com

Abstract:

The “selectiveness” and “being free” characteristic of leisure makes it the most important platform for the manifestation of lifestyle. Different generational group have different leisure patterns. Due to various reasons, there was a variation among “generations” in the confronting with the Corona epidemic and the extent of lifestyle changes its consequences. The main objective of present article is to investigate the changes before and during pandemic in leisure activities as an indicator of lifestyle among 3 generation of youth, middle age, and elderly. Survey method applied in this study. Tehran citizen were the sample for the survey and 390 people contain the universe according to Cochran formula. Three leisure patterns among the youth, middle age and aged generation identified, which are traditional, religion and modern leisure patterns. The traditional leisure pattern has decreased in all the generations with different intensity and the modern leisure pattern has increase in all the generations with different density. Among aged generation, the most decreased were occur in the traditional leisure during the pandemic and in young generation, we see an increase in the modern leisure pattern at this time. The religion leisure pattern has a limited increased among young and middle-age generations but among the elderly, this leisure has decreased to a limited extent. Corona pandemic increased the intensity of the existing process of individualization and facilitated it. Consequences related to leisure changes affected by Corona pandemic, are the habit of being alone and the loneliness of the Iranian family and individual, especially the aged, weakening the platforms for transferring and internalizing intergenerational values, and more desire for individual and screen leisure.

Keywords

Generation, Leisure activity Patterns, Consequences of Corona, Intergenerational Leisure Changes

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سبک زندگی نسل‌ها و همه‌گیری کرونا، تغییرات و پیامدها (تأکید بر گذران فراغت)^۱

فروزنده جعفرزاده‌پور^۲، محمدجواد چیت‌ساز^۳

چکیده

فراغت با ویژگی‌های انتخابی و آزادانه بودن مهم‌ترین بستر تجلی سبک زندگی است. گروه‌های مختلف نسلی دارای الگوهای متفاوتی از گذران فراغت هستند. مواجهه «نسل‌ها» با همه‌گیری ویروس کرونا و شدت تغییرات سبک زندگی و پیامدهای منتج از آن به دلایل مختلف، متفاوت است. هدف اصلی مقاله حاضر بررسی تغییرات گذران فراغت به‌عنوان شاخص سبک زندگی در سه نسل جوان، میانسال و سالمند قبل و در حین همه‌گیری ویروس و احصای پیامدهای آن است. روش کمی در این مطالعه استفاده شد. جامعه آماری، کلیه شهروندان شهر تهران هستند که براساس فرمول کوکران تعداد ۳۹۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری تعیین و با ابزار پرسشنامه محقق ساخته مصاحبه شدند. سه الگوی فراغتی سنتی، مذهبی و مدرن در نسل‌های جوان، میانسال و سالمند احصا گردید. الگوی فراغت سنتی در همه نسل‌ها با شدت متفاوت کاهش داشته و الگوی فراغت مدرن با شدت متفاوت در همه نسل‌ها افزایش داشته است. در نسل سالمند بیشترین کاهش الگوی فراغت سنتی در حین پاندمی رخ داده و در نسل جوان شاهد افزایش الگوی فراغت مدرن در این زمان هستیم. الگوی فراغت مذهبی نیز در دوران کرونا افزایش محدودی در جوانان و میانسالان داشته ولی در بین سالمندان در حد محدودی با کاهش مواجه شده است. ویروس کرونا روند موجود فردی‌شدن را افزایش و تسهیل نموده است. پیامدهای مرتبط با تغییرات فراغت متأثر از این ویروس، عادت به تنهایی و تهاتر شدن خانواده و فرد ایرانی بالأخص سالمندان، تضعیف بسترهای انتقال و درونی‌سازی ارزش‌های بین نسلی و درون‌نسلی و تمایل بیشتر به فراغت‌های فردی و رسانه‌محور است.

واژگان کلیدی

الگوهای فراغت، پیامدهای کرونا، تغییرات فراغت نسلی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۳۱

۱. این مقاله مستخرج طرح پژوهشی با عنوان «شناسایی سبک‌های زندگی در بین نسل‌های مختلف در دوران پاندمی کرونا و پیامدهای آن» است که با حمایت مالی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی به شماره طرح ۴۰۰۳۲۷۲ در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی توسط نویسنده اول و دوم انجام شده است.

۲. دانشیار گروه جوانان و مناسبات نسلی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
fjafarzadehpour77@gmail.com

۳. استادیار گروه جامعه‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران، ایران.
j.chitsaz@gami.com

مقدمه

گذران فراغت و رفتارهای فراغتی وجه مهمی از سبک زندگی را تشکیل می‌دهند. این شاخص سبک زندگی، به میزان قابل توجهی معرف خصوصیات فرهنگی یک جامعه بوده، به طوری که برخی از محققان گذران فراغت را مهم‌ترین بستر تجلی سبک زندگی دانسته‌اند. تعاریف مختلفی از اوقات فراغت ارائه شده، روجک اعتقاد دارد «انتخاب، آزادی و داوطلبانه بودن، مؤلفه‌های پایه‌ای روایت فراغت را تشکیل می‌دهند» (روجک، ۱۳۹۵: ۳۸). خود ابرازی و خودآگاهی مبتنی بر سبک، الگوهای کنش تمیزدهنده اعضای جامعه، الگوهایی از مصرف که دربرگیرنده ارجحیت‌ها، سلیقه و ارزش‌ها است، شیوه‌های خاصی که افراد همانند آن زندگی روزمره خود را ساماندهی می‌کنند و دیگر مؤلفه‌های مشابهی که اغلب در تعریف سبک زندگی استفاده می‌شوند، بیشترین تجلی خود را کنش‌های فراغتی می‌یابند و گزاف نخواهد بود اگر فراغت را هسته اصلی سبک زندگی بدانیم (ذکایی، ۱۳۹۳: ۹۰). «تجربه فراغت از نظر مفهومی، بیان انتخاب فردی از میان الگوهای رفتاری و گزینه‌هایی است که عوامل مکان و بستر در برابر فرد قرار می‌دهند» (روجک، ۱۳۹۵: ۱۲۸). بدین ترتیب مهم‌ترین ویژگی‌های فراغت به‌عنوان شاخص سبک زندگی، «انتخاب»، «آزادی» و «الگومندی» و ارتباط با عواملی چون «بستر» و «مکان» است که بررسی تطبیقی، شناسایی روند تغییرات گذران فراغت در یک جامعه را امکان‌پذیر می‌سازد.

در کنار الگو، کارکردهایی چون تقویت انسجام اجتماعی، انتقال و نهادینه کردن ارزش‌ها و نیز کشف و تقویت استعدادها، برای گذران فراغت مطرح شده است. از سوی دیگر، چگونگی گذران فراغت، بازتابی از شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هر جامعه است که با توجه به تجربه جهانی اخیر پاندمی و ویروس کرونا می‌توان شرایط بهداشت و سلامت را نیز به شرایط مذکور افزود. تأثیر کارکردهای پنهان در صورتی نمایان می‌شود که فعالیت‌های دنبال‌شده فراغتی، در نهادینه ساختن ریشه‌ها و ارزش‌های عمیق فرهنگی موفق عمل کنند (هریس، ۱۳۹۱: ۳۷۰). از نگاه جامعه‌شناختی فعالیت‌های فراغتی در عین تنوع دارای الگو و سبک هستند. سبک‌های فراغتی همانند سازه سبک زندگی، می‌توانند دربرگیرنده ترکیب متفاوتی از مؤلفه‌ها، سلیقه‌ها و رفتارهایی باشند که یا به یکدیگر مرتبط بوده یا اصلاً ارتباطی با یکدیگر ندارند (ذکایی، ۱۳۹۳: ۹۱). بر طبق مطالعات انجام‌شده (رحمتی و بخشی، ۱۳۹۴؛

ساروخانی و دیگران، ۱۳۹۲؛ پورمحمدی ۱۳۹۱؛ رفعت جاه، ۱۳۹۰؛ کاظمی و آهوئی، ۱۳۸۷، ذکایی، ۱۳۸۶؛ غفاری، ۱۳۸۷، آزاد ارمکی، ۱۳۸۳؛ فکوهی، ۱۳۸۲)، تغییر اشکال فراغت و تحولات الگوهای گذران فراغت بر اساس سبک زندگی و تحولات آن در جامعه قابل تفسیر است. همچنین این تغییرات بر جامعه‌پذیری، انتقال ارزش‌ها و تعاملات جامعه مؤثر است. دسته‌بندی‌های مختلفی از فراغت مطرح شده که به‌طور کلی می‌توان به دو شیوه فردی و جمعی آن اشاره نمود و بر مبنای انتخاب‌های افراد از ترکیب این شیوه‌ها، الگوهای متنوع فراغتی قابل احصا است.

بیماری کووید ۱۹، دسامبر ۲۰۱۹ در یوهان چین شناسایی و مناطق زیادی از جهان را آلوده نمود، در مارس ۲۰۲۰ سازمان جهانی بهداشت وضعیت بیماری را یک پاندمی اعلام نمود که در نتیجه محدودیت‌های ناشی از ویروس کرونا بالأخص در فضاهای عمومی، به سرعت زندگی روزمره انسان‌ها در جوامع مختلف تغییر نمود (Ratten, 2021: 747). مردم کشور ایران نیز از همانند اقصی نقاط جهان تحت تأثیر بیماری و محدودیت‌های ناشی از آن قرار گرفتند. در حین پاندمی ابعاد زندگی انسان با تحولات عظیم مواجه شد، یکی از زمینه‌های قابل مشاهده و سنجش این تغییرات، چگونگی گذران اوقات فراغت است. قرنطینه‌ها و رعایت فاصله اجتماعی در کنار واهمه از انتقال بیماری و سرایت آن بسیاری از فراغت‌های جمعی را تحت الشعاع قرارداد؛ به طوری که در دوران پاندمی بعضی از انواع فراغت به‌طور کلی متوقف و بعضی با کاهش شدید مواجه گردید. به نظر می‌رسد تغییرات سبک زندگی و بالأخص گذران فراغت در دوران پاندمی تأثیراتی در سطح کنش ایجاد نمود و محتمل است که پیامدهای آن در سطح نگرش، در آینده تغییر در الگوهای رفتار جمعی بالأخص الگوهای گذران فراغت ایجاد نماید.

تأثیرات پاندمی بر سبک زندگی و فراغت آحاد جامعه و نسل‌های مختلف حاضر در آن یکسان نبود. به نظر می‌رسد پاندمی ویروس کرونا بر الگوی گذران فراغت نسل‌ها تأثیرات متفاوتی را بر جای گذاشته باشد. این مقاله تلاش دارد تغییرات الگوی گذران فراغت را قبل و حین پاندمی کووید-۱۹ در بین نسل‌های مختلف مورد بررسی قرار داده و پیامدهای آن را احصا نماید. شناخت الگوهای گذران فراغت نسل‌ها و تغییرات آن در دوران پاندمی ویروس کرونا نه تنها الگوی رفتار اجتماعی فراغتی جامعه و نیازهای مرتبط با آن را به تفکیک نسل در جامعه ترسیم می‌کند، بلکه با توجه به اهمیت فراغت در ساخت سبک زندگی از یک سو و انتقال ارزش‌ها و هنجارها به نسل آینده از سوی دیگر، این تحولات می‌تواند به شناخت الگوهای آتی فراغت نسل‌ها

و تغییر بسترهای انتقال ارزش‌ها و در نتیجه انتقال فرهنگ و تمدن به نسل‌های آتی کمک نماید؛ بنابراین مسئله اصلی این مقاله شناخت الگوهای گذران فراغت نسل‌ها و تغییرات آن قبل و در حین دوران پاندمی ویروس کرونا و تبیین پیامدهای این تغییرات به تفکیک نسل‌هاست. با بررسی ۱۹ شیوه فراغتی (۱۰ شیوه جمعی و ۹ شیوه فردی) سه الگوی فراغت «سنتی»، «مذهبی» و «مدرن» احصا شد که تغییرات آن در نسل‌های مختلف قبل و حین ویروس کرونا برای بررسی اهداف زیر مورد مطالعه قرار گرفت:

– شناسایی تفاوت الگوی گذران فراغت در بین نسل‌ها؛

– تبیین تغییرات الگوی گذران فراغت درون و بین نسل‌ها قبل و حین دوران پاندمی؛

– احصا پیامدهای حاصل از تغییر الگوی گذران فراغت به تفکیک نسل‌ها.

پیشینه پژوهش

مطالعات درباره سبک زندگی در دوران پاندمی ویروس کووید-۱۹ در سه شاخه مختلف علم شامل پزشکی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی انجام شده‌اند. بسیاری از مطالعات مرتبط با سبک زندگی و ویروس کووید-۱۹ در دو شاخه علمی نخست (پزشکی) (با تأکید بر سلامت) و روان‌شناختی (توجه به استرس و...) منتشر و بررسی‌های جامعه‌شناختی کمترین درصد مطالعات در این موضوع را شامل می‌شوند. تغییرات سبک زندگی در زمینه‌هایی چون سلامت و بهداشت، فراغت با تأکید بر سلامت و چاقی، فعالیت‌های فیزیکی خارج از خانه و کاهش آن‌ها، تغییر در الگوی تغذیه و پرخوری، در کنار کاهش رفتارهای ناسالم غذایی، افزایش وزن و کم‌تحركی، افزایش مصرف تنباکو و الکل (Baceviciene & Jankauskiene, 2021; Xiang & Others, 2021; Lange & Nakamura, 2020; Rawat & Others, 2021)، افزایش استرس (Balanza-Martinez & others, 2021)؛ مطالعه شده‌اند.

ارزیابی تغییرات سبک زندگی در دوران پاندمی با تأکید بر مباحث جامعه‌شناختی نشان می‌دهد که قرنطینه‌های امواج نخست ویروس کرونا در کشورها به سبب فاصله اجتماعی پیامدهایی چون از دست رفتن ناگهانی لذت روانی ارتباطات چهره به چهره اجتماعی با اقوام و بالأخص با پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها، محدود شدن تعاملات بین نسلی و انتقال تجربیات به‌مثابه بنیاد مهم انتقال فرهنگ، در نتیجه تأخیر در ساخت سرمایه اجتماعی روی داد که در آینده ابعاد آن روشن‌تر می‌گردد (Fitzgerald & others, 2020; Bentlage & others, 2020).

بعضی از مطالعات محدود به بررسی فراغت یک گروه نسلی در دوران پاندمی بود. پژوهش‌های مربوط به فراغت نسل جوان در دوران ویروس کرونا تغییرات مشابهی در الگوی سبک زندگی این نسل گزارش کرده‌اند. افزایش زمان جست‌وجوی اینترنتی، افزایش اسکرین‌تایم^۱، (Baceviciene & 2021; Lange, Jankauskiene, 2020; Xiang & others, 2020)، تغییر الگوی تغذیه و ورزش، کاهش روابط بین فردی (کلانتری و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۲۱)، تغییر الگوی گذران فراغت (ابراهیمی و سخایی، ۱۴۰۱) از مهم‌ترین تغییرات فراغتی در این نسل بوده است. مطالعات تغییر سبک زندگی سالمندان در دوران پاندمی ویروس کرونا نشان می‌دهد که کاهش بیش از پیش فعالیت‌های فیزیکی، اختلال خواب، افزایش وزن (Galle & others, 2021)، آشفتگی روحی، آشفتگی خانوادگی (Caroppo & others, 2021)، قطع ارتباط با دنیای بیرون، محبوس شدن در فضای کوچک اشتراکی (Chi, 2020) به نقل از پرتوی و شایان مهر، ۱۴۰۱)، استفاده از رسانه برای فعالیت‌های محدود ورزشی (Huntley & Bratt, 2020) از جمله تغییرات در سبک زندگی سالمندان بوده است. همچنین تفاوت در فشار فعالیت‌های خانگی برحسب جنسیت (پرتوی و شایان مهر، ۱۴۰۱) نیز در این گروه نسلی گزارش شده است. بررسی‌های تغییر سبک زندگی میانسالان به دلیل نقش‌های متکثر این نسل از رویکردهای مختلفی انجام شده است. افزایش تعارضات زناشویی (حیدری و مداحی، ۱۴۰۱)، تغییر وضعیت حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی، کاهش فراغت‌های جمعی از تغییرات این شاخص سبک زندگی در بین نسل میانسال بوده است. همچنین تفاوت تغییر سبک زندگی میانسالان به دلیل تفاوت وضعیت اقتصادی آنان (Liu & others, 2021) به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار در میزان تغییرات فراغتی میانسالان در دوران پاندمی است. مدبر و همکاران (۱۳۹۹) با هدف تعیین نحوه گذران فراغت در شرایط قرنطینه شیوه‌های مختلف فراغت‌های فردی را در این دوران بدون توجه به نسل احصا کردند. برخی از این تغییرات ناشی از ویروس کرونا نبوده بلکه پاندمی ویروس کووید-۱۹ موجب تسهیل ظهور آنها شده است. به‌طوری‌که محققین براین باورند که افزایش تعارضات زناشویی در دوران ویروس کرونا به دلیل قرنطینه‌ها در این دوران نبوده، بلکه محدودیت‌ها و قرنطینه‌های ویروس کووید-۱۹ و اجبار در اقامت در منزل به‌عنوان متغیر میانجی و تسهیلگر عمل کرده است (حیدری و مداحی، ۱۴۰۱: ۱۸۲). به‌جز مطالعاتی که به بررسی فراغت در دوران پاندمی ویروس کرونا پرداختند، برخی از بررسی‌ها، اهمیت فراغت در خانواده مورد مذاقه قرار داده‌اند. این مطالعات نشان می‌دهند که بین رفتارهای فراغتی و عوامل

خانوادگی رابطه متقابلی وجود دارد به طوری که رفتارهای فراغتی هم از عوامل خانوادگی تأثیر می‌پذیرند و هم بر آن تأثیر می‌گذارد (Holman & Epperson, 1994). همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که در ایران الگوی غالب فراغت جمعی، گذران فراغت با خانواده است که بستری برای انتقال ارزش‌ها محسوب می‌شود و فراغت مجازی حتی اگر با خانواده انجام شود چنین کارکردی نداشته و به تقویت تعاملات نسلی منجر نمی‌گردد (جعفرزاده‌پور و دیگران، ۱۳۹۶، عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۹). بدین ترتیب مطالعات از رویکردهای مختلف به مسئله پرداخته‌اند؛ ولی مطالعه‌ای که الگوهای گذران فراغت و تغییرات آن را در بین نسل‌ها را قبل و حین پاندمی بررسی و مقایسه کند، یافت نشد و این مقاله به این مهم پرداخته است.

مبانی نظری پژوهش

زیمل سبک زندگی را شیوه‌های خاص مصرف کردن با هدف و دنبال کردن نمادهای منزلت می‌داند. او به جنبه‌های مهم و فراگیر زندگی مدرن توجه داشته و براین باور است که این جنبه‌ها در صورتی درک خواهد شد که رابطه دیالکتیکی «کار» با «بازی»، قلمرو «ضرورت» با قلمرو «فراغت» ادراک گردد. بدین صورت در نظریه زیمل، اوقات فراغت به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر سبک زندگی مورد توجه قرار گرفته است. اوقات فراغت به همراه امکانات در دسترس به عنوان بخشی از سبک زندگی می‌تواند ایجاد فرهنگ نموده و هویت فرد را آشکار سازد. بر پایه دیدگاه دورکیم، تجربه مذهبی مبذول داشتن توجه به بخشی از زندگی است که قلمرو تقدس را در برمی‌گیرد و در آن فرد دغدغه‌ها و نگرانی‌های بیهوده روزمره‌اش را کنار می‌زند و مرزها و محدودیت‌هایش را پشت سر می‌گذارد تا ارزش‌های جمعی عمیقی را در وجودش به کار گیرد (ذکایی و چاوشیان، ۱۳۹۳).

باکاک معتقد است که فراغت را می‌توان در ارتباط با مصرف تحلیل کرد (باکاک، ۱۳۸۱: ۵۲). روجک^۱ ۴ کارکرد اصلی «بازنمایی»، «هویت»، «کنترل» و «مقاومت» را برای گذران فراغت مطرح کرد (روجک، ۱۳۹۵: ۱۲۷). به جز کارکردهای آشکار، فراغت دارای کارکردهای پنهان نیز هست؛ پارسونز شیوه‌هایی را که براساس آن ارزش‌های اجتماعی در نظام فرهنگی جای می‌گیرد را کارکرد پنهان فراغت می‌داند. بوردیو با تأکید بر رابطه بین طبقه اجتماعی و گذران اوقات فراغت براین باور است که سبک زندگی منشأ طبقاتی دارد، به بیان دیگر، هر طبقه لباس خاصی می‌پوشد، نوشیدنی خاص می‌خورد، اوقات فراغت و ورزش متفاوتی دارد. وی تأکید می‌کند

که سلیقه مشخصه پایگاه اجتماعی است. بورديو سرمايه فرهنگي را به‌مثابه گذرنامه پذيرش در شبکه‌های اجتماعی می‌دانست که در آموزش، کار، ازدواج، فراغت، مزایا و انسجام زندگی را تولید می‌کنند. وی به بررسی رابطه سرمايه اقتصادی و فرهنگي بر ارتباطات اجتماعی پرداخته است. از دیدگاه بورديو، «سرمايه اقتصادی و فرهنگي از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بورديو معتقد است که عاملان اجتماعی تا آنجا با یکدیگر مشترکات دارند که در این دستگاه دوعدي (سرمايه اقتصادی - سرمايه فرهنگي) به یکدیگر نزدیک باشند و میزان تفاوت‌هایشان بستگی به این دارد که در این دستگاه چقدر از هم فاصله داشته باشند» (احمدی و احیایی، ۱۳۹۲: ۱۰).

به نظر بورديو، انتخاب‌هایی که افراد در مورد گزینه‌های فراغت انجام می‌دهند، اساساً اجتماعی است و مردم سبک‌های زندگی و فعالیت‌های فراغتی را می‌آموزند و با توجه به سرمايه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگي، نحوه گذران اوقات فراغت متفاوت است (ابراهیمی و دیگران، ۱۳۹۰: ۷۸). کروک و همکارانش (۱۹۹۲) فروریختن ناگهانی و شکننده‌شدن اصول فرهنگي را با در نظر گرفتن احتمالات نظري انواع فرایندهای اجتماعی مؤثر شامل فرایندهای «تمایزگذار» و «فرا‌تمایزگذار» و «تمایزدا» بررسی کرده و معتقد است که طی مدرنیسم، فرهنگ دست‌خوش فرایندهای تمایزگذار بسیاری شد. فرهنگ به خودی خود از دیگر حوزه‌های زندگی اجتماعی متمایز و به زیرگروه‌هایی تقسیم گردید و زیرگروه‌های تخصصی پیشین، چندین و چندباره تقسیم شده و در نهایت تخصصی و پیشرفته شده‌اند. این وضعیت به‌گونه‌ای متناقض به ضد خود پیشرفته شده‌اند. این وضعیت به «ضد خود» یعنی تمایززدایی می‌انجامد؛ زیرا پاره‌های جدید خیلی ساده‌تر از گروه‌های تخصصی پیشین گرد هم جمع می‌شوند و مجموعه‌های جدیدی را تشکیل می‌دهند (ذکایی و چاوشیان، ۱۳۹۳: ۹۳). در رهیافت کنش، رابطه بین نظم و دگرگونی همواره مانند دو کفه ترازوست. در دوره‌های خاصی از تاریخ، کفه ترازو به نفع بازتولید نظم و در دوره‌هایی نیز به‌سوی دگرگونی متمایل است. در ضمن از لحاظ نظري کارکردها خواص انتزاعی نظام اجتماعی نیستند؛ بلکه ویژگی‌های گروه‌های اجتماعی‌اند و به‌عنوان شرایط عضویت در جمع و کنش اجتماعی پدید می‌آیند (روجک، ۱۳۹۵: ۱۲۸). محققان بر این باورند که مطالعه سبک‌های فراغتی بر پایه این اندیشه نظري استوار هستند که فعالیت‌های فراغتی کمتر جنبه اتفاقی و گسسته از هم را داشته و عناصر و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها نسبت نظري و مفهومی با یکدیگر برقرار می‌سازند (ذکایی، ۱۳۹۳: ۹۲). به این صورت، نظریه‌پردازان

چندین ویژگی را برای فراغت برشمردند: ارتباط بین فراغت و انواع سرمایه‌ها، تمایز بین کار و فراغت، رابطه بین نظم و دگرگونی در فراغت طبق دوره‌های مختلف، وجود سبک و الگوهای در گذران فراغت از جمله این ویژگی‌هاست.

نظریه‌پردازان کارکردگرا برای تحلیل‌های خود مفاهیم بیشتری را تولید کردند. مرتن به‌طور مشخص به پیامدهای ناخواسته و سوء کارکردهایی آگاهی دارد که برخاسته از تنگناها و تنش‌های ساختاری در خود جامعه است (روجک، ۱۳۹۵). روجک به نقش دوره زندگی و سن در گذران فراغت تأکید دارد. طبق سنتی دیرین در بررسی رفتار فراغتی و علائق، گرایش‌ها، پسندها و رویکردهای سیاسی با افزایش سن تغییر می‌کند. این سنت از استعاره‌های ویژه نگرش چرخه باز زاینده تولد، کودکی، بلوغ، تولیدمثل، کهن‌سالی و مرگ ریشه دارد. مثلاً راپورتز استدلال می‌کند که فراغت پایه‌ای زیست‌شناختی دارد که با رویکردهای عاملیت تعارض‌هایی دارد (روجک، ۱۳۹۵: ۱۸۵).

تعریف مفاهیم

الف) شیوه‌های گذران فراغت: شامل دو شیوه گذران فراغت فردی و گذران فراغت جمعی شیوه گذران فراغت فردی: شیوه‌هایی از گذران فراغت که فرد به‌تنهایی در فضای واقعی یا مجازی انجام می‌دهد؛ مانند گوش دادن به موسیقی، گوش دادن به رادیو، جست‌وجوی اینترنتی، انجام خریدهای اینترنتی، قرائت قرآن و ادعیه و... شیوه گذران فراغت جمعی: شیوه‌هایی از گذران فراغت که فرد به‌صورت جمعی در فضای واقعی یا مجازی انجام می‌دهد؛ مانند شرکت در مهمانی‌های خانوادگی و دوستانه، انواع سفر، شرکت در جشن‌ها یا عزاداری‌های مذهبی، رفتن به کافی‌شاپ و...
ب) الگوهای گذران فراغت: الگوها یا سبک‌های گذران فراغت (برای نمایش گونه‌ای از سبک زندگی) از ترکیب منسجم و هدفمند شیوه‌های گذران فراغت فردی و جمعی حاصل می‌گردند. در این مطالعه سه الگو گذران فراغت شامل الگوی مدرن گذران فراغت، الگوی سنتی گذران فراغت و الگوی مذهبی گذران فراغت احصا شده است.

الگوی مدرن گذران فراغت: شامل مجموعه‌ای از شیوه‌های فراغت فردی و جمعی که ماهیت مدرن دارند، مانند انجام خریدهای اینترنتی، گوش دادن به موسیقی، رفتن به کافی‌شاپ، سفرهای سیاحتی و...

الگوی سنتی گذران فراغت: شامل مجموعه‌ای از شیوه‌های فراغت فردی و جمعی که ماهیت سنتی دارند، مانند شرکت در مهمانی‌های خانوادگی، رفتن به سفرهای

زیارتی، سیاحتی و تفریحی، استفاده و جست‌وجو در اینترنت، استفاده از شبکه‌های مجازی، دانلود فیلم و موسیقی.

الگوی مذهبی گذران فراغت: شامل مجموعه‌ای از شیوه‌های فراغت فردی و جمعی که ماهیت مذهبی دارند، مانند شرکت در جشن‌ها و عزاداری‌های مذهبی، سفرهای زیارتی، شرکت در مهمانی‌های خانوادگی، سفرهای زیارتی، قرائت قرآن، استفاده از اینترنت و جست‌وجو در فضای مجازی، ...

روش پژوهش

در مطالعه حاضر از روش کمی استفاده گردید. در روش پیمایش از ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد. از آنجاکه شهر تهران به دلیل ویژگی‌های جمعیت شناختی می‌تواند نمونه مناسبی برای ارائه تصویری از تغییرات سبک زندگی در نسل‌ها باشد، مطالعه در شهر تهران انجام شد. حجم نمونه طبق فرمول کوکران تعداد ۳۹۰ تعیین و نمونه به سه خوشه جوانان (گروه سنی ۱۸-۳۵ سال)، میانسالان (گروه سنی ۳۶-۵۵) و سالمندان (گروه سنی ۵۶ سال و بیشتر) دسته‌بندی شد. تعداد ۲ پرسشنامه ناقص از روند تحلیل حذف و تعداد نهایی نمونه ۳۸۸ نفر است. شایان ذکر است، گرچه شرایط بحرانی کرونا در مرداد ۱۴۰۱ با افزایش واکسیناسیون و شناسایی روش‌های درمانی کاهش یافته بود؛ ولی اکثریت مردم حاضر به مصاحبه حضوری و تعامل با پرسشگر نبودند. بنابراین روش مصاحبه تلفنی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده و در ساعات مختلف روز با توجه به توزیع نمونه در مناطق مختلف شهر تهران انجام شد. پرسشنامه محقق‌ساخته دارای روایی صوری تأیید اساتید ابزار جمع‌آوری داده بود که در دو قسمت بررسی بیماری کرونا (تجربه ابتلا، شدت بیماری، نوع مواجهه) و در بررسی تغییرات گذران فراغت با ۱۹ گویه (۹ گویه فراغت فردی و ۱۰ گویه فراغت جمعی) با استفاده از طیف لیکرت سامان یافته بود. پایایی پرسشنامه توسط آزمون آلفای کرونباخ بررسی و در جدول ۱ گزارش شده است. سه الگوی گذران فراغت براساس داده‌ها شناسایی و تغییرات آن‌ها مورد سنجش قرار گرفت. در جدول ۱ مقدار آلفای کرونباخ را در سه الگوی گذران فراغت قبل و حین کرونا نشان می‌دهد.

جدول ۱. مقدار آلفای کروناخ

انواع الگوهای گذران فراغت	تعداد گویه ها	قبل از پاندمی کووید-۱۹	حین پاندمی کووید-۱۹
الگوی گذران فراغت سنتی	۱۱	۰/۷۱۶	۰/۷۱۳
الگوی گذران فراغت مذهبی	۱۳	۰/۶۸۱	۰/۷۲۱
الگوی گذران فراغت مدرن	۱۳	۰/۸۳۰	۰/۸۱۹

با توجه به اهمیت الگوی گذران فراغت در انتقال ارزش‌ها شناسایی تغییرات الگوهای گذران فراغت درون نسلی و بین نسلی قبل و حین کرونا بسیار مهم است. به‌همین دلیل برای شناخت تغییرات درون گروه‌های نسلی از آزمون تی زوجی و برای شناخت تفاوت‌های بین گروه‌های نسلی از رگرسیون استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

نمونه آماری به تفکیک سه نسل جوان، میانسال و سالمند بررسی شدند. همان‌گونه که در جدول ۲ ویژگی‌های جامعه‌شناختی نمونه مورد مطالعه به تفکیک نسل مشاهده می‌شود، میانگین سن در نسل جوان ۲۷/۳۵ در نسل میانسال ۴۷/۳۶ و در نسل سالمند ۶۸/۸۵ است. چهار متغیر تحصیلات، اشتغال، مسکن و طبقه اقتصادی نمونه آماری در جدول شماره ۲ گزارش شده است. تفاوت قابل ملاحظه‌ای در سرمایه اقتصادی و فرهنگی به تفکیک نسل در نمونه آماری وجود دارد. به‌طوری‌که در سرمایه فرهنگی، بیشترین درصد بی‌سواد و ابتدایی در بین سالمندان وجود داشته (۴۹/۳ درصد) در مقابل نسل جوان بیشترین درصد تحصیلات عالی را گزارش کرده‌اند (۵۳/۳ درصد). بررسی وضعیت مسکن نمونه آماری (به‌عنوان سرمایه اقتصادی) نشان می‌دهد که ۷۸/۱ درصد از سالمندان مالک منزل شخصی بوده و این درصد در بین جوانان نزدیک به ۴۷ درصد است بدین‌گونه نسل سالمند دارای سرمایه اقتصادی بالا و سرمایه فرهنگی پایین است، درحالی‌که نسل جوان برعکس دارای سرمایه فرهنگی بالا و سرمایه اقتصادی پایین گزارش شده‌اند. گرچه در خود اظهاری دسته‌بندی طبقه اقتصادی، وضعیت تقریباً مشابهی در همه نسل‌ها دیده می‌شود. به‌گونه‌ای که اعظم پاسخگویان خود را متعلق به طبقات پایین یا متوسط جامعه گزارش کرده‌اند.

جدول ۲. ویژگی‌های جامعه‌شناختی نمونه مورد مطالعه به تفکیک نسل

متغیر	طیف		جوانان		میانسالان		سالمنان	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
تحصیلات	بی‌سواد و ابتدایی	۱	۱/۱	۱۱	۱۴/۷	۳۶	۴۹/۳	
	راهنمایی	۶	۶/۵	۲۲	۹/۰	۹	۱۲/۳	
	دبیرستان و دیپلم	۳۶	۳۹/۱	۲۰	۳۹/۵	۱۷	۲۳/۳	
	فوق‌دیپلم و کارشناسی	۳۸	۴۱/۳	۸۸	۲۹/۶	۸	۱۱/۰	
	ارشد و بالاتر	۱۱	۱۲	۷۸	۷/۲	۳	۴/۱	
اشتغال	دانشجو	۲۱	۲۲/۸	-	-	-	-	
	خانه‌دار	۲۹	۳۱/۵	۱۲۴	۵۵/۶	۴۵	۶۱/۶	
	بیکار	۵	۵/۴	۳	۱/۳	۲	۲/۷	
	شاغل	۳۷	۴۰/۳	۷۹	۳۵/۴	۳	۴/۱	
	بازنشسته	-	-	۱۷	۷/۷	۲۳	۳۱/۶	
مسکن	شخصی	۴۴	۴۷/۸	۱۳۱	۵۸/۷	۵۷	۷۸/۱	
	اجاره‌ای	۳۰	۳۲/۶	۶۹	۳۰/۹	۱۴	۱۹/۲	
	سازمانی	۱	۱/۱	۳	۱/۳	۱	۱/۴	
	منزل پدری	۱۷	۱۸/۵	۱۴	۶/۴	-	-	
	سایر	-	-	۶	۲/۷	۱	۱/۴	
طبقه اقتصادی	پایین/ متوسط پایین	۳۷	۴۰/۲	۹۵	۴۲/۶	۳۲	۴۳/۸	
	متوسط	۵۲	۵۶/۵	۱۱۷	۵۲/۵	۳۶	۴۹/۳	
	متوسط بالا/ بالا	۳	۳/۳	۱۱	۴/۹	۵	۶/۹	
میانگین سن	۲۷/۳۵		۴۷/۶۳		۶۸/۸۵			

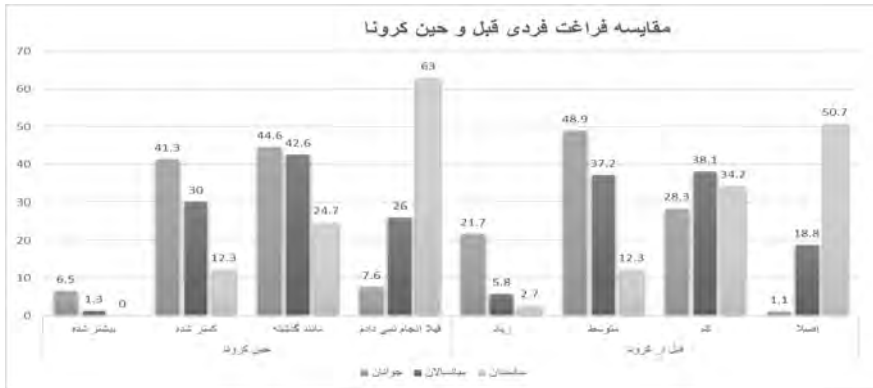
فراغت فردی در نسل‌های مختلف با ۹ گویه مورد سنجش قرار گرفته است که طیف مختلفی را از فراغت‌های فردی مدرن، سنتی و مذهبی را سنجیده‌اند. تفاوت‌ها و شباهت‌های نسلی در شاخص فراغت مشاهده می‌شود. بررسی تغییرات فراغت فردی در بین پاسخگویان قبل و حین پاندمی به تفکیک نسل به طوری که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، حکایت از آن دارد که برخی از فراغت‌های فردی، کاهش و بعضی با فزونی و افزایش مواجه بوده‌اند. الگوی فراغت فردی در بین نسل‌های مختلف، متفاوت است.

۱. به منظور رعایت حجم مقاله نمودار کلی فراغت فردی و فراغت جمعی و نیز بعضی از گویه‌ها در متن گزارش شده است.

و جوان فراغت فردی بیشتری را نسبت به سایر گروه‌های نسلی پیش از ویروس کرونا داشته‌اند. به‌عنوان نمونه تماشای تلویزیون/ ماهواره در همه گروه‌های نسلی با میزان متفاوتی در دوران پاندمی بیشتر شد (بین ۱۳ تا ۲۱/۱ درصد). این وضعیت در مورد خواندن قرآن و ادعیه (بین ۱۰ تا ۱۷ درصد) نیز صادق است.

درحالت کلی انواع فراغت فردی در بین دو نسل جوان و میانسال به میزان متفاوتی افزایش یافته است؛ ولی در نسل سالمندان تغییرات فراغت فردی در دوران پاندمی بسیار محدود بوده است. فراغت‌های فردی مجازی در دوران پاندمی افزایش قابل توجهی بالأخص در بین گروه نسلی جوانان داشته است. از دیگر فراغت‌های فردی که در بین جوانان در دوران پاندمی افزایش یافته، گوش دادن به موسیقی است که نزدیک به یک‌پنجم از پاسخگویان جوان این وضعیت را گزارش کرده‌اند. بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که تنها ۵/۴ درصد از جوانان موسیقی گوش نمی‌دهند. همچنین مطالعه داده‌های گوش دادن به موسیقی قبل از ویروس کووید-۱۹ نشان از آن دارد که بیش از ۸۰ درصد جوانان «متوسط» و «زیاد» موسیقی گوش می‌دادند و در دوران کرونا این وضعیت تشدید شده است. یافته حاضر بر ضرورت توجه متولیان فرهنگی برای تولید موسیقی مناسب و باکیفیت در راستای پاسخگویی به تقاضای نسل جوان تأکید دارد. بیش از نیمی از پاسخگویان بدون توجه به دوره نسلی هم در دوران قبل همه‌گیری ویروس کرونا و هم در حین آن به رادیو گوش نمی‌دادند (بیش از ۶۰ درصد در همه نسل‌ها) و بیش از یک‌پنجم از پاسخگویان در همه نسل‌ها «کم» از این رسانه استفاده می‌کنند؛ بنابراین می‌توان اظهار داشت که به‌صورت کلی گوش دادن به رادیو به‌عنوان یک فراغت فردی در جامعه ایران با کاهش شدید مواجه شده و شیوه‌های دیگری از فراغت فردی مورد اقبال شهروندان قرار گرفته‌اند. تغییرات فراغت فردی در نسل‌های مختلف با شدت‌های متفاوت است. به‌طوری‌که فراغت فردی نسل جوان در برخی از موضوعات بیشتر شده ولی در بین سالمندان تغییرات فراغت فردی محدود بوده است. تغییرات فراغت فردی نسل میانسال به نسل جوان شباهت بیشتری دارد تا به نسل سالمند. داده‌ها تصویر واضحی از مصرف فرهنگی و فراغتی جامعه نمونه ارائه می‌دهد که با بسیاری از آمارهای موجود همخوان است.

سبک زندگی نسل‌ها و همه‌گیری کرونا [...] ۱

نمودار ۱. مقایسه شیوه گذران فراغت فردی و حین پاندمی کرونا به تفکیک نسل (درصد)

گذران فراغت به شیوه جمعی بیشترین تغییرات را به دلیل محدودیت‌ها و قرنطینه‌های ویروس کرونا داشت. یافته‌ها حکایت از تنوع بیشتر فراغت جمعی (درصد و میزان) در جوانان در مقایسه با سایر گروه‌های نسلی دارد (نمودار ۲). فراغت‌های جمعی سالمندان اغلب خانواده محور است. در حالی که جوانان و میانسالان با سایر گروه‌های اجتماعی نیز به گذران فراغت می‌پردازند. از سوی دیگر نوع فراغت نیز وابسته به نسل (و دوره زندگی) است و گذران فراغت جمعی پیش از پاندمی کووید-۱۹ در بین نسل‌های مختلف با میزان یکسانی انجام نمی‌شده است. براساس داده‌های حاضر می‌توان تغییرات فراغتی را قبل و حین ویروس کرونا در بین نسل‌های مختلف در سپهر اجتماعی مشاهده نمود.

نمودار ۲. مقایسه شیوه گذران فراغت جمعی قبل و حین پاندمی کرونا به تفکیک نسل (درصد)

بی‌تردید افراد طبق انتخاب و ذائقه خویش به گذران فراغت می‌پردازند. در نتیجه می‌توان طبق مجموعه‌ای از انواع فراغت افراد، «الگو یا سبک» مشخصی برای

دسته‌بندی آن به کاربرد. با توجه به داده‌های موجود و انواع فراغت (فردی- جمعی) سه الگوی فراغتی مدرن، سنتی و مذهبی قابل احصا هستند.

میزان تغییرات درون نسلی الگوهای گذران فراغت، همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود یکسان نیست. مطالعه دقیق‌تر مقایسه تفاوت میانگین الگوهای گذران فراغت به تفکیک نسل‌ها (جدول ۳) حکایت از آن دارد که در نسل جوان محدودیت‌های پاندمی، سبب افزایش میانگین در الگوهای مذهبی و مدرن گذران فراغت شده و در مقابل میانگین الگوی سنتی فراغت با کاهش مواجه شده است. به‌طوری‌که میانگین فراغت مذهبی با کمی افزایش از ۱/۵۷۶۱ قبل از کرونا به ۱/۶۳۰۴ در حین ویروس کرونا رسیده است. بیشترین تغییر در فراغت نسل جوان را می‌توان در الگوی مدرن فراغت مشاهده نمود که میانگین فراغت مدرن در جوانان از ۱/۵۸۷۰ قبل از کرونا به ۱/۷۰۶۵ در حین همه‌گیری ویروس کرونا افزایش یافته است. فراغت سنتی الگویی است که حین پاندمی در بین جوانان کاهش یافته است. به‌گونه‌ای که از ۱/۸۲۶۱ قبل از پاندمی به ۱/۷۰۶۵ در حین پاندمی کاهش یافته است.

تغییرات الگوهای گذران فراغت در بین نسل میانسال قبل و حین پاندمی ویروس کرونا تا حدودی شبیه به تغییرات الگوی گذران فراغت جوانان بوده است که الگوهای فراغت مذهبی و مدرن با افزایش و الگوی فراغت سنتی تغییر قابل توجهی نداشته است. میانگین فراغت مذهبی میانسالان قبل از پاندمی ویروس کرونا ۱/۲۸۷۰ بوده که در حین پاندمی ویروس کرونا به ۱/۴۳۵۰ رسیده است. همچنین میانگین فراغت مدرن این گروه نسلی قبل از پاندمی ویروس کرونا ۰/۹۹۵۵ بوده است که در حین پاندمی ویروس کرونا با افزایش چشمگیر به ۱/۲۷۳۵ رسیده است. در مقابل الگوی فراغت سنتی این نسل قبل از پاندمی ویروس کرونا ۱/۴۷۰۹ بوده که در دوران پاندمی ویروس کرونا با کمی کاهش به ۱/۴۸۸۸ رسیده است؛ بنابراین در نسل میانسال بیشترین تغییر در الگوی فراغت مدرن به وقوع پیوسته است.

جدول ۳ تغییرات الگوی گذران فراغت در دوران قبل و حین پاندمی کرونا را درون هر نسل و بین نسل‌ها نشان می‌دهد. نسل سالمند به دلیل ویژگی‌های این دوره زندگی، دارای فراغت قلیل و محدود قبل از همه‌گیری ویروس کرونا بوده است و در حین این بیماری الگوهای گذران فراغت این نسل با تغییرات محدودی مواجه شده، این در حالی است که فراغت مذهبی در حد محدود، فراغت سنتی با شدت قابل توجه کاهش یافته ولی الگوی فراغت مدرن در حد کمی افزایش داشته است. میانگین

سبک زندگی نسل‌ها و همه‌گیری کرونا [...] ۱

فراغت مذهبی نسل سالمند قبل از ویروس کرونا ۰/۸۶۳۰ بوده که در دوران پاندمی ویروس کرونا به ۰/۸۲۱۹ کاهش محدودی داشته است. بیشترین تغییر در الگوی گذران فراغت سنتی نسل سالمند رخ داده است. درحالی‌که قبل از پاندمی ویروس کرونا میانگین فراغت سنتی سالمندان ۱/۱۰۹۶ بوده که در دوران ویروس کرونا به ۰/۹۰۴۱ کاهش یافته است. به عبارتی محدودیت‌های پاندمی ویروس کرونا سبب تنهاتر شدن سالمندان و کاهش شدید فراغت سنتی آنان شد. الگوی فراغت مدرن سالمندان قبل و حین ویروس کرونا تغییر کمی را نشان می‌دهد. بدین‌صورت که از ۰/۴۶۵۸ قبل از همه‌گیری ویروس کرونا به ۰۵۶۱۶ در حین ویروس کرونا رسیده است؛ بنابراین الگوی فراغت سنتی در همه نسل‌ها با شدت متفاوت کاهش داشته و الگوی فراغت مدرن با شدت متفاوت در همه نسل‌ها افزایش داشته است. الگوی فراغت مذهبی نیز در دوران پاندمی ویروس کرونا افزایش محدودی در جوانان و میانسالان داشته ولی در بین سالمندان این فراغت در حد محدودی با کاهش مواجه شده است.

جدول ۳. مقایسه میانگین تغییرات الگوی گذران فراغت بین و درون نسلی قبل و حین پاندمی ویروس کرونا

نسل مذهبی		الگوی گذران فراغت قبل از ویروس کرونا			الگوی گذران فراغت حین ویروس کرونا		
		سنتی	مدرن	مذهبی	سنتی	مدرن	مذهبی
جوانان	Mean	۰/۵۷۶۱	۱/۸۲۶۱	۱/۵۸۷۰	۱/۶۳۰۴	۱/۷۰۶۵	۱/۷۰۶۵
	N	۹۲	۹۲	۹۲	۹۲	۹۲	۹۲
	Std. Deviation	۰/۶۵۰۱۷	۰/۵۶۶۶۳	۰/۶۶۵۵۱	۰/۶۲۴۰۱	۰/۶۰۲۸۹	۰/۷۳۴۳۷
میانسالان	Mean	۱/۲۸۷۰	۱/۴۷۰۹	۰/۹۹۵۵	۱/۴۳۵۰	۱/۴۸۸۸	۱/۲۷۳۵
	N	۲۲۳	۲۲۳	۲۲۳	۲۲۳	۲۲۳	۲۲۳
	Std. Deviation	۰/۶۹۶۳۰	۰/۷۲۷۷۰	۰/۷۳۸۲۶	۰/۷۶۷۶۱	۷۵۲۵۴	۰/۸۴۹۷۹
سالمندان	Mean	۰/۸۶۳۰	۱/۱۰۹۶	۰/۴۶۵۸	۰/۸۲۱۹	۰/۹۰۴۱	۰/۵۶۱۶
	N	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳	۷۳
	Std. Deviation	۰/۷۵۱۲۰	۰/۷۹۱۶۵	۰/۶۲۵۴۴	۰/۷۳۳۰۰	۰/۸۱۹۲۹	۰/۷۶۳۵۱

مطالعه میانگین سبک فراغت مدرن در نسل‌های مختلف قبل و حین ویروس کرونا نشان از آن دارد که پاندمی ویروس کرونا سبب تغییر سبک فراغت مدرن نسل‌های

حاضر در سپهر اجتماع شده است جوانان بیشترین فراغت مدرن را در مقایسه با سایر گروه‌ها تجربه می‌کردند، این گروه به همراه میانسالان بیشترین تغییر را در این سبک فراغتی تجربه کرده‌اند. کمترین میزان فراغت مدرن توسط سالمندان انجام می‌شده که شاهد کمترین تغییرات نیز بوده‌اند. به منظور بررسی معناداری تغییرات گذران فراغت مدرن درون گروهی از آزمون تی زوجی استفاده شده است. در جدول ۴ مشاهده می‌شود، آزمون آماری تی زوجی نشان از معنادار بودن تغییرات فراغت مدرن در درون گروه‌های نسلی دارد. به عبارت دیگر فراغت مدرن در تمام گروه‌های نسلی قبل و حین پاندمی ویروس کرونا با تغییرات معناداری همراه بوده است.

جدول ۴. آزمون تی زوجی مقایسه درون نسلی تغییرات الگوی مدرن گذران فراغت قبل و حین پاندمی ویروس کرونا

Paired Samples Correlations					
Sig.	Correlation	N	نسل		
۰/۰۰۰	۰/۴۰۱	۹۲	الگوی مدرن گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	جوانان
۰/۰۰۰	۰/۶۹۱	۲۲۳	الگوی مدرن گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	میانسالان
۰/۰۰۰	۰/۸۴۱	۷۳	الگوی مدرن گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	سالمندان

در جدول ۵ آمده، بررسی حاضر نشان می‌دهد که نه تنها در درون گروه‌های نسلی تغییرات الگوی فراغت مدرن معنادار است؛ بلکه آزمون آماری نشان از معنادار بودن تغییرات این الگوی فراغتی در بین گروه‌های نسلی دارد.

جدول ۵. مقایسه بین نسلی تغییرات الگوی مدرن گذران فراغت پیش و حین پاندمی ویروس کرونا

ANOVA						
معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات		
۰/۰۰۰	۵۲/۸۶۴	۲۶/۰۱۵	۲	۵۲/۰۳۱	بین گروهی	الگوی مدرن گذران فراغت قبل از ویروس کرونا
		۰/۴۹۲	۳۸۵	۱۸۹/۴۶۴	درون گروهی	
			۳۸۷	۲۴۱/۴۹۵	مجموع	
۰/۰۰۰	۴۱/۲۵۱	۲۶/۹۳۲	۲	۵۳/۸۶۴	بین گروهی	الگوی مدرن گذران فراغت حین ویروس کرونا
		۰/۶۵۳	۳۸۵	۲۵۱/۳۶۳	درون گروهی	
			۳۸۷	۳۰۵/۲۲۷	مجموع	

سبک زندگی نسل‌ها و همه‌گیری کرونا [...] ۱

از دیگر الگوهایی که برای گذران فراغت شناسایی شد، الگوی سنتی فراغت است. جوانان به دلیل ویژگی‌های دوره زندگی و سن نسبت به سایر گروه‌های نسلی دارای سبب فراغتی متنوعی بوده و بیش از دیگر نسل‌ها به انواع فراغت می‌پردازند. مقایسه میانگین گذران الگوی سنتی فراغت در نسل‌های مختلف نشان می‌دهد که این الگوی فراغتی حین کرونا در همه نسل‌ها با کاهش مواجه شده؛ گرچه شدت تغییرات در همه نسل‌های مورد بررسی یکسان نبوده است. جدول ۶ حکایت از آن دارد که آزمون آماری تی زوجی این تغییرات در تمامی گروه‌های نسلی مورد بررسی داده که نشان می‌دهد تغییرات (درون‌گروهی) درون نسلی الگوی سنتی فراغت قبل و حین پاندمی معنادار بوده است.

جدول ۶. آزمون تی زوجی مقایسه درون نسلی تغییرات الگوی سنتی گذران فراغت قبل و حین پاندمی ویروس کرونا

Paired Samples Correlations					
Sig.	Correlation	N	نسل		
۰/۰۰۱	۰/۳۳۱	۹۲	الگوی سنتی گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	جوانان
۰/۰۰۰	۰/۶۳۱	۲۲۳	الگوی سنتی گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	میانسالان
۰/۰۰۰	۰/۷۰۲	۷۳	الگوی سنتی گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	سالمنان

برای مقایسه بین نسلی از آزمون آنوا استفاده شده است. در جدول ۷ مشاهده می‌شود سبک سنتی فراغت نه تنها درون نسل‌ها با تغییرات معناداری همراه بوده؛ بلکه این تغییرات در بین گروه‌های نسلی نیز براساس آزمون‌های آماری معنادار بوده است.

جدول ۷. مقایسه بین نسلی تغییرات الگوی سنتی گذران فراغت پیش و حین پاندمی ویروس کرونا

ANOVA						
معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات		
۰/۰۰۰	۲۱/۱۰۰	۱۰/۵۱۷	۲	۲۱/۰۳۴	بین‌گروهی	الگوی سنتی گذران فراغت قبل از ویروس کرونا
		۰/۴۹۸	۳۸۵	۱۹۱/۹۰۱	درون‌گروهی	
			۳۸۷	۲۱۲/۹۳۶	مجموع	
۰/۰۰۰	۲۶/۰۱۷	۱۳/۹۹۷	۲	۲۷/۹۹۴	بین‌گروهی	الگوی سنتی گذران فراغت حین پاندمی ویروس کرونا
		۰/۵۳۸	۳۸۵	۲۰۷/۱۲۷	درون‌گروهی	
			۳۸۷	۲۳۵/۱۲۱	مجموع	

در گذران الگوی مذهبی فراغت در نسل‌های مختلف الگوی مشابهی را نشان نمی‌دهد. در جدول ۳ آمده، در نسل جوان و نسل میانسال شاهد تغییرات محدودی در این الگوی فراغتی هستیم در حالی که در نسل سالمند الگوی فراغت مذهبی با روند کاهشی محدودی در حین پاندمی ویروس کرونا همراه بوده است. آزمون آماری تی زوجی (جدول ۸) برای بررسی معناداری تغییرات سبک مذهبی فراغت در درون گروه‌های نسلی قبل و حین پاندمی ویروس کرونا نشان می‌دهد که در همه نسل‌های مطالعه‌شده، این تغییرات معنادار بوده است.

جدول ۸. آزمون تی زوجی مقایسه درون نسلی تغییرات الگوی مذهبی گذران فراغت قبل و حین پاندمی ویروس کرونا

Paired Samples Correlations					
Sig.	Correlation	N	نسل		
۰/۰۰۲	۰/۳۱۴	۹۲	الگوی مذهبی گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	جوانان
۰/۰۰۰	۰/۶۰۸	۲۲۳	الگوی مذهبی گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	میانسالان
۰/۰۰۰	۰/۷۱۲	۷۳	الگوی مذهبی گذران فراغت قبل و حین ویروس کرونا	Pair 1	سالمندان

جدول ۹ نشان می‌دهد که در بین نسل‌های سه‌گانه مورد بررسی تغییرات الگوی مذهبی فراغت پیش و حین پاندمی ویروس کرونا نیز طبق آزمون آماری معنادار بوده است؛ بنابراین می‌توان اظهار داشت که نه تنها تغییرات سبک مذهبی گذران فراغت در درون نسل‌ها معنادار است؛ بلکه این تغییرات در دو دوره زمانی بررسی شده در بین نسل‌ها تغییر گذران فراغت مذهبی نیز معنادار است.

جدول ۹. مقایسه بین نسلی تغییرات الگوی مذهبی گذران فراغت پیش و حین پاندمی ویروس کرونا

ANOVA						
معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات		
۰/۰۰۰	۲۱/۴۰۴	۱۰/۳۸۱	۲	۲۰/۷۶۲	بین گروهی	الگوی مذهبی گذران فراغت قبل از پاندمی ویروس کرونا
		۰/۴۸۵	۳۸۵	۱۸۶/۷۳۰	درون گروهی	
			۳۸۷	۲۰۷/۴۹۲	مجموع	
۰/۰۰۰	۲۷/۳۳۹	۱۴/۵۵۲	۲	۲۹/۱۰۴	بین گروهی	الگوی مذهبی گذران فراغت حین ویروس کرونا
		۰/۵۳۲	۳۸۵	۲۰۴/۹۲۷	درون گروهی	
			۳۸۷	۲۳۴/۰۳۱	مجموع	

این مطالعه نشان می‌دهد که پاندمی ویروس کرونا به‌صورت یک متغیر مستقل بر تغییر الگوهای فراغتی تأثیرگذار بوده و تفاوت‌هایی را در الگوی فراغتی نسل‌ها به‌عنوان یکی از شاخص‌های سبک زندگی ایجاد نموده است. در انواع‌گذران فراغت جمعی و فردی، پاندمی ویروس کرونا تغییراتی ایجاد کرد که استفاده از فراغت‌های فردی دیداری شنیداری (رسانه محور) نسبت به دوران پیش از آن در گروه‌های نسلی جوان و میانسال فزونی یافته است. در فراغت‌های جمعی نیز تأکید بیشتر به فراغت‌های خانواده محور بالأخص در گروه نسلی سالمندان بوده است. در نهایت فراغت فردی به دلیل شرایط پاندمی ویروس کرونا نسبت به گذشته بیشتر شد؛ ولی این تغییرات درون و بین نسل‌ها یکسان نبود. تعطیلی فیزیکی دانشگاه‌ها و برخی مشاغل و تبدیل آن به فعالیت‌های برخط و نوحواهی و مهارت استفاده از اینترنت و نیز فضای مجازی سبب شد که جوانان به‌عنوان گروهی که بیشترین زمان‌گذران فراغت را دارند به‌گذران فراغت فردی اهتمام بیشتری داشته باشند. درحالی‌که سالمندان دارای تغییرات فراغت فردی کمتری بودند، زیرا پیش از کرونا نیز آنان از این شیوه فراغتی کمتر استفاده می‌کردند. در گروه میانسالان تغییرات فراغت فردی بیشتر شبیه به الگوی فراغت جوانان بود. در نوع فراغت جمعی نیز تغییراتی مشاهده شده است. مقایسه درون نسلی نشان می‌دهد که فراغت جمعی سالمندان کم بوده ولی نسبت به سایر نسل‌ها کاهش کمتری در حین کرونا داشته است. فراغت جمعی نسل جوان کاهش داشته و میانسالان تقریباً الگوی نزدیک به جوانان را در فراغت جمعی تجربه و گزارش کرده‌اند.

نتیجه‌گیری

فراغت را می‌توان هسته اصلی سبک زندگی (ذکایی، ۱۳۹۳) و مهم‌ترین بستر برای انتقال ارزش‌ها (هریس، ۱۳۹۱؛ آزاد ارمکی، ۱۳۸۳) دانست. زیمیل فراغت را بستری برای ایجاد فرهنگ و آشکار نمودن هویت دانسته، دورکیم تقویت ارزش‌های جمعی (به‌ویژه ارزش‌های مذهبی) را به‌عنوان مهم‌ترین کارکرد گذران فراغت برشمرد (ذکایی و چاوشیان، ۱۳۹۳). به باور بوردیو «سلیقه» از مشخصات طبقه اجتماعی است. وی به ارتباط بین سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی تأکید دارد. او معتقد است که عاملان اجتماعی تا آنجا با یکدیگر مشترکات دارند که در این دستگاه دو بعدی باهم نزدیک باشند (احمدی و احیایی، ۱۳۹۲)؛ بنابراین چگونگی گذران فراغت نه‌تنها یکی از بسترهای نمایش سبک زندگی است بلکه تغییرات آن بر انتقال ارزش‌های درون نسلی

و بین نسلی مؤثر است. یافته‌های مطالعه حاضر حکایت از تفاوت قابل توجه نسل سالمند و جوان در دو سرمایه اقتصادی و فرهنگی دارد که به نظر می‌رسد یکی از علل تفاوت نسل‌ها، تفاوت مشترکات ارزشی و کنشی نسل‌ها بوده که متأثر از وضعیت سرمایه‌های آنان است.

«ایران همچون سایر کشورهای در حال توسعه، چند دهه ای است که گام‌هایی در جهت مدرن شدن و نوسازی برداشته است و در سایه این امر، تغییر و تحولات چشمگیری را در بسیاری از زمینه‌ها و نهادهای اجتماعی تجربه می‌کند» (عباس زاده و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۶۲). رخداد همه‌گیری ویروس کرونا به تغییر سبک زندگی بشر منجر شد (گالی و دیگران، ۲۰۲۱؛ شایان مهر و پرتوی، ۱۴۰۱) و ابعاد مختلف زندگی انسان فردگرا در دنیای مدرن تحت تأثیر محدودیت‌های حاصل از پاندمی ویروس کرونا قرار گرفت. درحالی‌که کنش انسان‌ها به دلیل استفاده بیشتر از فناوری و فضای مجازی به‌سوی فردگرایی و کاهش تعاملات چهره به چهره پیش می‌رفت، پاندمی ویروس کرونا نیز شرایط موصوف را تشدید کرده و به تنهایی بیش از پیش بشر بالأخص در جوامع شهری و کلان‌شهرها انجامید. شدت تأثیر چنین وضعیتی برای برخی گروه‌های نسلی بیش از دیگران بود. از آنجاکه محدودیت‌های پاندمی ویروس کرونا برگردان فراغت بشدت تأثیر گذاشت، بنابراین برای مطالعه تغییرات سبک زندگی نسل‌ها در دوران کرونا، بررسی تغییرات الگوی گذران فراغت آنان ضروری است. الگوی گذران فراغت به‌عنوان یک شاخص سبک زندگی، تقویت‌کننده سبک زندگی مشخصی در بین نسل‌ها بوده و گذران فراغت بستری برای انتقال ارزش‌هاست. تغییرات آن سبب تقلیل/ افزایش انتقال بین نسلی ارزش‌ها می‌گردد و پاندمی ویروس کرونا سرعت این تغییر را افزایش داده و تقویت کرده است، با توجه به اهمیت این تحولات، مطالعه و بررسی تغییرات به تفکیک نسل‌ها به‌منظور احصا پیامدها ضروری می‌نمود.

بوردیو معتقد است که فراغت کمتر جنبه اتفاقی و گسسته داشته و عناصر آن با یکدیگر رابطه مفهومی و نظری دارند. او معتقد به وجود سبک و الگوهایی در گذران اوقات فراغت است. داده‌های این مطالعه در تأیید نظر بوردیو سه الگوی فراغت مدرن، سنتی و مذهبی قبل و حین ویروس کرونا را نشان می‌داد که بدین‌اساس دسته‌بندی و به تفکیک نسل‌ها بررسی شدند. بررسی حاضر نشان می‌دهد که تغییرات معنادار درون نسلی و تفاوت‌های بین نسلی در الگوهای گذران فراغت وجود داشته که ویروس کرونا به‌عنوان عامل بیرونی سبب ایجاد آن شده است. پاندمی ویروس کرونا سبب شد تا

تقریباً در همه نسل‌ها الگوهای گذران فراغت به سمت فردی و مجازی شدن تمایل پیدا کند، وضعیتی که پیش‌از پاندمی ویروس کرونا، در جامعه ایران در جریان بود و همه‌گیری به آن سرعت بخشید. به عبارت دیگر ویروس کرونا عامل تغییرات نبوده؛ بلکه به تسهیل‌کننده و عامل افزایش ظهور و بروز این تغییرات در جامعه بوده است. این یافته تأییدکننده پژوهش حیدری و مداحی (۱۴۰۱) است.

یافته‌های پژوهش پیش‌رو در تأیید نظرسنجی‌ها، دلالت بر تغییر الگوی فراغت درون و بین نسلی ولی با شدت کمتری دارد. همچنین شباهت‌های قابل توجهی بین نسل جوان و میانسال در این زمینه مشاهده شد که با نسل سالمند تفاوت داشت. چنین تفاوت‌های نسلی در مطالعات قبل از شروع پاندمی (نازارت، ۲۰۰۷) نیز گزارش شده است. در تحلیل تغییرات الگوی گذران فراغت نسل سالمند قبل و حین می‌توان اظهار داشت که در نسل سالمند الگوی فراغت سنتی بسیار کاهش داشته، الگوی فراغت مذهبی با تغییرات محدودی مواجه بوده و در مقابل الگوی فراغت مدرن آنان کمی افزایش داشته است. تغییرات الگوی گذران فراغت میانسالان شباهت‌هایی با نسل جوان داشت به طوری که در هر دو نسل الگوی فراغت مدرن افزایش و فراغت سنتی کاهش یافته است. افزایش الگوی فراغت مدرن با استفاده بیشتر از فضای مجازی و کاهش تعاملات چهره به چهره در تمامی نسل‌ها، در مقابل کاهش الگوی سنتی گذران فراغت و کاهش تعامل با اعضای خانواده و اقوام در زمان فراغت پیامدهایی را در آینده در جامعه ایرانی به دنبال خواهد داشت که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. عادت به تنهایی و تنهاتر شدن خانواده و فرد ایرانی

روند جهانی فردگرایی و گذران فراغت مدرن که الگوهای مرجع جدیدی را به جامعه معرفی می‌کند قادر به ایجاد تغییر در الگوهای ارزشی افراد است. افزایش فراغت رسانه‌ای و اسکرین تایم، قبل از پاندمی ویروس کرونا شروع شده بود و با قرنطینه‌های طولانی تشدید شد. گرچه در بین نسل‌های مختلف میزان این شیوه از گذران فراغت متفاوت بود. ولی در همه نسل‌های سه‌گانه پاندمی کرونا به افزایش الگوی فراغت مدرن انجامید. عادت به کاهش تعاملات چهره به چهره و جمعی بالأخص در بین جوانان که تعامل با خانواده (و اقوام) را موجب تلاش برای نظارت بر رفتار آنان می‌دانستند، افزون‌تر شد. این وضعیت در نمونه بررسی شده و بین نسل جوان که دارای فراغت فردی رسانه‌محور بیشتر، فراغت جمعی کمتر و فراغت مذهبی کمتر هستند، عمیق‌تر و در میانسالان با شدت متوسطی به وقوع پیوسته است. در مقابل، سالمندان

تمایل به فراغت‌های جمع‌گرایانه داشته و از فراغت مذهبی بیشتر بهره می‌برند، نسبت به سایر نسل‌ها فراغت رسانه‌ای کمتری داشتند؛ ولی پاندمی ویروس کرونا آنان را مجبور به افزایش الگوی فراغت مدرن و کاهش الگوی فراغت سنتی نمود که موجب اجبار به فردگرایی در این نسل شد. در وضعیت موصوف فردگرایی در سالمندان نسبت به سایر گروه‌های نسلی کمتر است. گرچه محتمل است کاهش تمایل به تعاملات چهره به چهره در نسل‌های جوان و میانسال، تقاضای فراغت جمعی نسل سالمند را با چالش مواجه کند.

تغییرات گذران فراغت به افزایش تنهایی فرد و خانواده ایرانی خواهد انجامید. افزایش فردگرایی و کاهش فراغت‌های جمعی و تعاملات خانوادگی منجر به عدم کاهش بسترهای درونی شدن ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در افراد شده و تداوم فرهنگی را در آینده با چالش روبه‌رو خواهد نمود که لازم است به این مهم توجه خاص گردد. کاهش تعاملات چهره به چهره انسانی بحران جدیدی به نام «تنهایی مفرط» را به دنبال خواهد داشت که حاصل و پیامد شرایط پاندمی است. این پدیده با توجه به ابعاد تأثیر روانی حضور در جامعه برای انسان و همچنین زندگی جمعی انسان، می‌تواند به شکل‌گیری موج عظیمی از پیامدهای منفی روانی، دامن بزند. وضعیت موصوف بالأخص در مورد «سالمندان تنها» با محدودیت‌های توانایی استفاده از فضای مجازی بیشتر قابل مشاهده است. براساس داده‌های مطالعه حاضر محدودیت‌های ناشی از پاندمی ویروس کرونا پیامدی به نام «عادت به تنهایی» و «کاهش تمایل به رفت‌وآمد» را در بین افراد ایجاد نمود که محتمل است برای برخی به معنی «افزایش حریم خصوصی»، «کنترل و کاهش نظارت خانواده (و دیگران)» باشد. در این صورت می‌توان «تمایل به تنهایی» را از پیامدهای پاندمی ویروس کرونا دانست.

۲. تضعیف بسترهای انتقال و درونی سازی ارزش‌ها (بین نسلی و درون نسلی)

در تحلیل جامعه‌شناسی، نخستین بار دورکیم و تحلیل‌های کارکردگرایانه او نقش فراغت را به عنوان نهادهای اجتماعی در انتقال ارزش‌های جامعه و حفظ انسجام جامعه آشکارتر ساخت. بسیاری از فراغت‌های جمعی (سوگواری/ اعیاد) برآمده از نوعی وجدان جمعی است (ذکایی، ۱۳۹۳: ۱۵۱). فراغت یکی از مهم‌ترین بسترهای غیررسمی انتقال ارزش‌ها و هنجارها به نسل بعدی و درونی سازی درون نسلی محسوب می‌شود، کاهش چنین ارتباطاتی سبب تغییراتی در انتقال و تثبیت ارزش‌های بین نسلی شد. در نتیجه این مهم یکی از پیامدهای بلندمدت پاندمی در حوزه «انتقال ارزش‌ها

و هنجارهای بین نسلی» بوده که محدودیت تعاملات انتقال بین نسلی این ارزش‌ها را دشوار کرد. مشکلات محدود شدن انتقال بین نسلی هنجارها، به تفاوت هر چه بیشتر نسلی و در شرایط بحرانی به تعارض نسلی خواهد انجامید. بالأخص کاهش فراغت‌های جمعی که بستری برای انتقال ارزش‌هاست به افزایش تفاوت‌های نسلی در بین جوانان و به‌ویژه سالمندان منجر شده است. همچنین در نسل میانسال که گذران فراغت در آن‌ها شباهت بیشتری به نسل جوانان دارد، تفاوت نسلی با نسل سالمندان افزایش یافته است.

۳. تمایل بیشتر به فراغت‌های فردی و رسانه‌محور

درحالی‌که کنش انسان‌ها به دلیل استفاده بیشتر از فناوری و فضای مجازی به‌سوی فردگرایی و کاهش تعاملات چهره به چهره پیش می‌رفت، پاندمی کرونا نیز شرایط موصوف را تشدید کرده و به افزایش فردگرایی و تنهایی بیش از پیش انسان‌ها بالأخص در جوامع شهری و کلان‌شهرها انجامید. شدت تأثیر چنین وضعیتی برای برخی افراد با تأکید بر گروه‌های نسلی بیش از دیگران بود. محققین چنین شرایطی را از مواردی که می‌تواند بر سلامت روانی و بهزیستی افراد جامعه تأثیر بگذارد، دانسته‌اند.

ازسوی دیگر فراغت‌های فردی از فراغت‌هایی بود که در دوران پاندمی و ویروس کرونا بیشتر از دوران قبل از آن استفاده می‌شد. از آنجا که مدت زمان استفاده/انجام یک فعالیت باعث تمایل به ادامه آن خواهد شد، تغییر در میزان فراغت رسانه‌محور بالأخص در نسل‌های جوان و میانسال، افزایش فراغت فردی به‌ویژه در بین نسل‌های جوان، کاهش فراغت جمعی در نسل‌های میانسال و جوان، کاهش در فراغت مدرن جوانان (فراغت مدرن میانسالان و سالمندان قبل از کرونا کم بود)، تداوم میزان فراغت مذهبی در سالمندان، کاهش فراغت مذهبی در میانسالان و جوانان را متأثر از شرایط پاندمی دانست. از آنجا که فراغت‌های جمعی که بستری برای انتقال ارزش‌ها هستند در دوران پاندمی کاهش یافتند، تغییر در ارزش‌های نسل‌ها از دیگر پیامدهای پاندمی کرونا است.

رفتارهای اجتماعی از جمله سبک زندگی تحت تأثیر و پیامد متغیرها و عوامل متکثری بوده که پاندمی یکی از آن‌هاست. به نظر می‌رسد عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی متنوعی در ایجاد و تداوم تحولات اجتماعی ایفای نقش می‌کنند که برخی از آن‌ها با شرایط پاندمی تقویت یا تضعیف شدند. براساس مطالعات پیشین تغییراتی در جامعه ایران در حال رخ دادن بوده است که پاندمی آن‌ها را تقویت یا تسهیل کرد. به برخی از این تغییرات شامل تغییر ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و دینی، افزایش

سطح تحصیلات، تغییر در میزان و نوع تعاملات در خانواده، اهمیت یافتن مدیریت بدن و استفاده از شبکه‌های اجتماعی هستند. به نظر می‌رسد افزایش فردگرایی و کاهش تعاملات در فضای واقعی تغییر نقش و جایگاه خانواده و تحولات کلان فناورانه به همراه مشکلات و بحران‌های اقتصادی، پیامدهایی چون تغییر در نگرش، ارزش و هنجارهای جامعه بدون توجه به نسل، تنهایی مفرط، تمایل به تنهایی و کاهش کنترل (و کاهش) نظارت (خانواده و دیگران) بالأخص در بین جوانان و تا حدی میانسالان داشته است. پاندمی به‌عنوان یک کاتالیزور، ایجاد زمینه برای ظهور و بروز مواجهه با این تغییرات است. در بین نسل‌های جوان پاندمی زمانی را برای بازاندیشی و تعدیل ارزش‌ها در حوزه‌های مختلف، تمایل به تنهایی را فراهم آورد. نسل جوان به‌عنوان نسل نوخواه و نوجو به همراه نسل میانسال تلاش کردند با تعدیل برخی از ارزش‌ها و عناصر فرهنگی، انتخاب‌های متنوعی را برای کنش‌ها و سبک زندگی بیابند که به نظر می‌رسد این وضعیت تا مدت‌های طولانی تداوم داشته باشد. طبق یافته‌ها و نتایج پیشنهاد می‌شود:

- برای کاهش تنهایی نسل سالمند با توجه به شرایط آنان زمینه‌های فراغت‌های جمعی از طریق ایجاد مراکز فرهنگی (و مذهبی) در سطح محله برنامه‌ریزی، اطلاع‌رسانی و اجرا شود.

- به دلیل افزایش فراغت مدرن بالأخص در جوانان و به منظور انتقال ارزش‌ها به نسل بعد، پیشنهاد می‌شود محتوای فرهنگی فاخر در زمینه‌های پرمصرف جوانان (مانند موسیقی) تولید و در دسترس قرار گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

ابراهیمی، مرضیه؛ سخائی، الهام (۱۴۰۱). واکاوی تجربه زیسته گذران اوقات فراغت جوانان پیش و پس از شیوع کرونا. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۹(۴)، ۲۲۲-۱۹۳.

Doi: <https://www.doi.org/10.22059/jisr.2022.309104.1114>

آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۳). جوانان و دگرگونی فرهنگی ارزش‌ها. *مجموعه مقالات دومین همایش انجمن جمعیت‌شناسی با تأکید بر جوانان*، دانشگاه شیراز.

جعفرزاده پور، فروزنده و دیگران (۱۳۹۶). بررسی رابطه مناسبات نسلی و چگونگی گذران اوقات فراغت. *گزارش نهایی طرح پژوهشی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی*.

جعفرزاده پور، فروزنده و دیگران (۱۳۹۹). اوقات فراغت ایرانیان تحولات و روندهای آینده. *گزارش نهایی طرح پژوهشی منتشر نشده، سازمان برنامه و بودجه*.

حیدری، حسین، مداحی، جواد (۱۴۰۱). تأثیر پاندمی کووید ۱۹ بر روابط خانوادگی مطالعه‌ای مبتنی بر روش کیفی، *مجموعه مطالعات کیفی کرونا. پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات، وزارت ارشاد*.

ذکایی، محمد سعید (۱۳۹۳). فراغت، مصرف و جامعه گفتارهایی انتقادی. *انتشارات تیسرا: تهران*

ذکایی، محمد سعید، داد‌هیر، ابوعلی و خاشعی، رضا (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر انتخاب سبک زندگی سلامت‌محور شهروندان شهر تهران با تأکید بر مصرف رسانه‌ای. *مجله جهانی رسانه*، ۱۱(۱)، ۶۵-۴۷.

رحمتی، محمدمهدی، بخشی، سعادت (۱۳۹۴). سبک زندگی و الگوی مصرف (مورد مطالعه: تلفن همراه). *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۸(۴)، ۱۱۹-۱۴۲.

رفعت‌جاء، مریم (۱۳۹۰). فراغت و ارزش‌های فرهنگی. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، ۴(۱)، ۱۵۱-۱۹۰.

روجک، کریس (۱۳۹۵). نظریه فراغت اصول و تجربه‌ها، ترجمه عباس مخبر، *انتشارات تیسرا: تهران*

ساروخانی، باقر، میرزایی ملکیان، محمد و توکلی، زهره (۱۳۹۲). بررسی جامعه‌شناختی تأثیر گذران اوقات فراغت در تکوین هویت ملی جوانان. *فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۴(۳)، ۵۵-۸۱.

شایان‌مهر، محمد، پرتوی، لطیف (۱۴۰۱). تفاوت جنسیتی تجارب زیسته سالمندان جوان (۷۴-۶۰ ساله) در دوران همه‌گیری کووید-۱۹. *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۲۹(۹۷)، ۱۶۷-۲۰۳.

Doi: <https://doi.org/10.22054/qjss.2023.73174.2632>

عباس زاده، محمد، عدلی‌پور، صمد، آقایی‌هیر، توکل و علیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۹). تحولات نهاد خانواده در فرایند نوسازی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری ایران در حوزه خانواده. *مطالعات فرهنگ- ارتباطات*، ۲۱(۵۱).

Doi: <https://doi.org/10.22083/jccs.2020.153452.2599> ۱۶۱-۱۹۲

غفاری، غلامرضا (۱۳۸۷). پیوند و تعامل اوقات فراغت و سرمایه اجتماعی در میان جوانان ایرانی. *فصلنامه مطالعات جوانان*، ۱۳(۱).

فکوهی، انصاری مهابادی، فکوهی، ناصر و انصاری مهابادی، فرشته (۱۳۸۲). اوقات فراغت و شکل‌گیری شخصیت فرهنگی نمونه موردی دو دبیرستان دخترانه شهر تهران. *نامه انسان‌شناسی*، ۱(۴)، ۶۱-۸۹.

کاظمی، عباس، محسنی آهویی، ابراهیم (۱۳۸۷). تبعیض سنی: ارزیابی گفتمان سیاست فرهنگی در هویت‌بخشی به جوانان ایرانی، *نامه علوم اجتماعی*، ۱۶(۳۳)، ۲۴-۵۳.

کلانتری، اسماعیل، زارعی، مریم و عبدالهی، فاطمه (۱۴۰۱). آسیب‌های زندگی دانشجویان در دوران کرونا، *رفاه اجتماعی*، ۲۲(۸۷)، ۳۲۱-۳۵۵.
Doi: 10.32598/refahj.22.87.4082.1

مدیر، محمدحسین و دیگران (۱۳۹۹). نحوه گذران اوقات فراغت در شرایط قرنطینه خانگی برای جلوگیری از ابتلا به کرونا و ویروس جدید یک مطالعه توصیفی تحلیل در ارتباط با ساکنین شهرستان جهرم. *فصلنامه کمیته تحقیقات دانشجویی*، ۲۳(۷۵)، ۸۳-۹۸.
Doi: 10.22038/NNJ.2020.52257.1233

هریس، دیوید (۱۳۹۳). مفاهیم کلیدی در مطالعات فراغت. ترجمه محمد سعید ذکایی و سنا چاوشیان، انتشارات تیتسا.

Abbaszadeh, M; Adlipour, S; Aghayari Hir, T; Alizadeh Aghdam, M.B. (2020). Transformations of the Family Institution in Modernization Process and its Impact on Iran's policy-making in the Field of Family, *Culture- Communication Studies*, 21(51), 161-192, Doi 10.22083/jccs.2020.153452.2599 [In Persian]

Ahmadi, A., & Ehyayi, P. (2014). Generation Gap and its Influencing Factors (Case Study of Sarab Town's Highschool Students). *Sociological Cultural Studies*, 4(4), 1-27 [In Persian]

Anderson, N. (2007). *Work and Leisure*, Routledge.

Azadarmaki, T. (2004). Youths and Cultural Value Changes, the second conference of the population association of Iran: population issues with emphasis on youth in Iran: proceedings, Center for Community Studies and Research of Asia and the Pacific [In Persian]

Baceviciene, M.; Jankauskiene, R. (2021). Changes in Sociocultural attitudes towards appearance, Body image, eating attitudes and behaviors, Physical activity, and quality of life in students before and during COVID-19 lockdown, *Appetite*, 166(1), 105452, doi.10.1016/j.appet.2021.105452.

Balanza-Martinez, V. and Others. (2021). The assessment of Lifestyle changes During the COVID-19 Pandemic using a Multidimensional Scle, *Rwvista Psiquiatria y Salud Mental (Barcelona)*, 14 (1): 16-26, doi.org/10.1016/j.rpsm.2020.07.003

Bentlage, E. & Others. (2020). Practical Recommendations for Maintaining Active Lifestyle During the COVID-19 Pandemic A Systematic Literature Review, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6265, doi.org/10.3390/ijerph17176265

Caroppo, E. and others. (2021). Will Nothing Be the Same Again? Changes in Lifestyle During COVID-19 Pandemic and Consequences on Mental Health, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), 8433, doi.org/10.3390/ijerph18168433

Ebrahimi, M; Sakhaei, E. (2022). Examine Young People's Live Experiences of Their Leisure Activities Before and After the Corona Virus, *Quarterly of Social Studies Research in Iran*, 11(1), 193-220, Doi: 10.22059/JISR.2022.309104.1114 [In Persian]

- Fakohi, N., Ansari Mahabadi, F. (2003). Leisure time and the formation of cultural personality, a case study of two girls' high schools in Tehran, *Iranian Journal of Anthropology*, 1(4),61-89 [In Persian]
- Fitzgerald, Doninic A. Nunn, K.; Isaacs, D. (2020). Consequences of physical distancing emanating from the COVID-19 pandemic an Australian Perspective, *Paediatric Respiratory Reviews*, 35, 25-30, doi.org/10.1016/j.prrv.2020.06.005
- Galle, F. and Others. (2021). Knowledge and Lifestyle Behaviors Related to COVID-19 Pandemic in People over 65 Years Old from Southern Italy, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(6)18, 638, doi.org/10.3390/vaccines9060638
- Harris, D. (2014). Key concepts in leisure studies, Tr. M.S. Zokaie & S. Chavoshian, Tisa Publication, Tehran, second ed [In Persian]
- Heidarei, H; Maddahi, J. (2022). effect of Covide-19 Pandemic on family relations A study based on qualitative method in Collection of qualitative studies of Corona, Institute of Culture, Art and Communication, Ministry of Culture and Islamic Guidance [In Persian]
- Huntley, R; Bratt,A. (2023). An Interpretative Phenomenological Analysis of the Lived Experiences of Older Adult During the COVID-19 Pandemic in Sweden, *Nordic Psychology*, 1-16, doi.org/10.1080/19012276.2022.2026810
- Jafarzadehpour, F & others(2020).). Iranian Leisure Time changes and Future trends, project Final Report(unpublished) Program and budget organization [In Persian]
- Jafarzadehpour, F & others. (2017). Survey on Relation between the Intergenerational relationships and Method of Leisure Time Spending, project Final Repot(unpublished), Institute for Humanities and Social Sciences in ACECR [In Persian]
- Kalantari, E; Zarei, M; Abdolahi, F. (2022). Negative Consequences Affecting the Lifestyle of Students During Covid-19 Pandemic, *Social Welfare Quartery*, 22(87), 321-355, Doi 10.32598/re-fahj.22.87.4082.1 [In Persian]
- Kazemi, A; Mohseni Ahoei, A. (2008). *Age Discrimination An Appraisal of Prosperity Discourse of Cultural Policy in Identification of Urban Youth*, *Journal of Social Science Letter*, 16(1), 23-53, [In Persian]
- Lange, K. W; Nakamura, Y. (2020). Lifestyle Factors in the Prevention of COVIDE-19, *Global Health Journal*, 4(4), 146-152, doi.org/10.1016/j.glohj.2020.11.002
- Liu, Hung-Ling and others. (2021). Leisure experience and participation and its contribution to stress-related growth amid COVIDE-19 pandemic, *Leisure Studies*, 41(1), 70-84, doi.org/10.1080/02614367.2021.1942526
- Modabber, M. H & others. (2020). How to Spend Leisure Time during Home Quarantine to Prevent the Spread of COVID-19 Infection: A Descriptive-analytical Study among Individuals in Jahrom, Iran, *NAVIDNO*, 23(75), 83-98, Doi: 10.22038/nmj.2020.52257.1233 , [In Persian]
- Nazareth, Linda. (2007). *The Leisure Economy, How Changing Demographics, Economics, and Generational Attitudes Will Reshape Our Lives and Our Industries*, John Wiley & Sons Canada, Ltd. Canada.

- Partovi, L., & Shayanmehr, M. (2022). Gender Differences of the Lived Experiences of Young Olds (60-74 years old) During the COVID-19 Pandemic. *Social Sciences*, 29(97), 167-203. doi: 10.22054/qjss.2023.73174.2632 [In Persian]
- Qafari, Q.R. (2008). The connection and interaction of leisure time and social capital among Iranian youth, *Youth Studies*, (13), 77-94 [In Persian]
- Rafatjah, M. (2011). *Leisure and Cultural Norms*, *Journal of Iranian Cultural Research*, 4(1), 151-220, [In Persian] doi.org/10.7508/ijcr.2011.13.007
- Rahmati, M.M.; Bakhshi, S. (2016) *Lifestyle and Consuming Pattern Case Study: Cellphone*, *Journal of Iranian Cultural Research*, 8(4), 119-142, [In Persian] doi.org/10.7508/ijcr.2015.32.005
- Ratten, V. (2021). Coronavirus (Covid-19) and entrepreneurship cultural, lifestyle and societal changes, *journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 13(4), 747-761, doi.org/10.1108/JEEE-06-2020-0163.
- Rawat, D. and others. (2021). Impact of COVID-19 outbreak on Lifestyle Behavior a review of studies published in India, *Diabetes & Metabolic Syndrome Clinical Research & Review*, 15(1), 331-336, doi.org/10.1016/j.dsx.2020.12.038.
- Rojek, Chries (2014) *Theory of leisure, principles and experiences*, Tr Abbas Mokhber, Tisa Publication, Tehran, [In Persian]
- Saroukhani, B; Mirzayee, M; tavakoli, Z (2014) Leisure effect on Youth National Identity development; A Sociological study, *Sociological Cultural Studies*, 4(3), 55-81, [In Persian]
- Shayanmehr, M; Partovi, L (2022) Gender Differences of the Lived Experiences of Young Olds (60-74 year old) During the COVID-19 Pandemic, *Quarterly Journal of Social Sciences*, 29(97), 167- 203 [In Persian]
- Stodolska, M. (2010). Changes in Leisure Participation Patterns After Immigration, *Leisure Science*, 22(1), 39-63.
- Xiang, M.; Zhang, Z.; Kuwahare, K. (2021) Impact of COVID-19 pandemic on children and adolescent's lifestyle behavior larger than expected, *Cardiovascular Diseases*, 63(4); 531-532, Doi:10.1016/j.pcad.2020.04.013.
- Zokaei, M. S (2014) *Leisure, consumption and society, critical discoursesn* Tisa Publication, Tehran [In Persian]
- Zokaei, M. S; Vedadhier, A; Khashei, R (2016) Factors Influencing the Health Lifestyles in Tehran, with a Focus on the Media Consumption, *World Media Magazin*, 11(1), 47-65 [In Persian]